

Cel mai important monument istorico-arheologic al orașului Turda este castrul roman Potaissa al Legiunii a V-a Macedonica, de pe platoul numit Dealul Cetății.

Castrul roman construit în anul 168, a fost sediul legiunii V Macedonica aduse de împăratul Marcus Aurelius la Potaissa, unde va rămâne până la părăsirea Daciei de către romani. Prin dimensiunile sale de 573 x 408 m, el se înscrie în categoria castrelor mijlocii din Imperiul roman.

Importanța fortificației din piatră va rămâne în picioare multe secole după plecarea legiunii, cum ne relatează călătorii străini care au vizitat Turda. Ruinele castrului au rămas în picioare până târziu în Evul Mediu. Apoi, pietrele fasonate din castrul roman au fost folosite pentru construcția a numeroase clădiri din centrul Turzii. În castru au fost descoperite mai multe obiecte vechi (piese arhitectonice, sculpturi, mozaicuri, inscripții pe piatră, monede, obiecte mărunte), cele mai multe dintre ele găsindu-se acum în diferite colecții și muzee din țară, printre care și în Muzeul de Istorie Turda, sau din străinătate, majoritatea la Budapesta și Viena.

În anii 1950-52, cu prilejul lucrărilor la bazinele de apă se descoperă urmele unei construcții din castru, care se va dovedi a fi horrea (spațiu de stocare diverse bunuri). Primele cercetări sistematice au fost efectuate în 1958, la bastionul de Sud-Est. În 1971, cu ocazia construirii

noilor rezervoare de apă, au fost reluate săpăturile în castrul roman de la Turda, care de atunci se desfășoară an de an.

În punctul „Piatra Tăiată“, la 1,5 km de intrarea în Cheile Turzii, se afla în perioada romană principala carieră a orașului și a castrului Potaissa. În secolul al XIX-lea, când urmele exploatărilor romane mai erau vizibile, s-au făcut observații detaliate privind tehnicile de desprindere a blocurilor de calcar și de avansare în masiv. Din carieră a fost transportată la biserica din satul învecinat Cheia o coloană înaltă de 1,5 m și cu diametrul de 0,34 m. În carieră și în împrejurimile sale s-au descoperit țigle, chei, opaițe, fragmente ceramice și mai multe monede (o tetradrahmă, un denar din timpul împăratului roman Domitian, un denar din vremea lui Macrinus și alte două monede). Descoperirile indică existența unei așezări în preajma carierei de calcar.

